

Фесенко Г. Г.

ORCID: 0000-0001-7133-484X

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри історії і культурології

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

ВІЗУАЛЬНА КУЛЬТУРА МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ЖЕРТВ «НАНКІНСЬКОЇ РІЗАНИНИ»

Ключові слова: меморіальні музеї, віктимізація, візуальна культура, Японсько-китайська війна.

Нанкін посідає особливе місце в офіційній національній пам'яті КНР про Японсько-китайську війну (1937–1945), тут сталася трагічна подія, що отримала назву «Нанкінська різанина» [1]. 13 грудня 1937 р. японська армія, захопивши Нанкін, тодішню столицю Китайської Республіки, вчинила численні звірства (включно із зґвалтуваннями, підпалами, грабунками, масовими стратами і тортурами). За оцінками КНР, було жорстоко вбито близько 300 000 мирних жителів і військовополонених. З метою вшанування жертв цієї трагедії за ініціативи муніципалітету Нанкіна було відкрито «Меморіальну залу співвітчизників, жертв різанини японськими загарбниками в Нанкіні» (1985) біля цвинтаря, де поховано жертв масових вбивств [2].

Відкриття цієї меморіальної зали стало можливим і завдяки змінам в офіційній політиці пам'яті КНР. Якщо за часів Мао Цзедуна акцент робився на героїчному наративі, то з приходом до влади Ден Сяопіна підкреслювалася ідея національної єдності через співпереживання жертвам. Музесация Нанкінської різанини добре вписувалася в новий концепт пам'яті до жертв японських звірств. Прикметно, що урочисте відкриття Меморіальної зали відбулося у символічну дату – 15 серпня 1985 р., національний день відзначення 40-ї річниці «перемоги Китаю у війни опору японській агресії».

Візуальний образ, відображений в архітектурі музейної зали, орієнтований на тему «життя і смерть». Естетика місця Нанкінської різанини була відтворена мінімалістичним дизайном, без елементів піднесеного (високих стел чи споруд, які героїчно здіймаються в небо), у похмурих горизонтальних контурах, що мали викликати у відвідувачів відчуття

«входження у гробницю». Мовою мінімалістичного дизайну було спроектовано також меморіальну площу, що спонукала відвідувачів до гуманістичних розмислів щодо внутрішньої природи людської жорстокості та страждань. Посеред відкритого природного ландшафту із зеленими деревами та травною розміщена «мертва» площа, встелена «безплідним» камінням із неживим деревом. Візуальний замисел площі посилює монументальна скульптура скорботної жінки-матері, яка шукає свою дитину на цвинтарі. Під час реконструкції меморіального комплексу (1995–1997) унікальну естетику дизайну меморіальної зали було збережено й доповнено масштабною скульптурною композицією «Катастрофа стародавнього міста» (розбиті міські ворота, відрубані голови жертв, понівечена японська шабля і т. ін.). Фоном для скульптури стала старовинна міська стіна, пронизана дірами (наче від куль і бомб). На передньому плані лежить напівпоховане тіло жертви, її голова відірвана від решти тіла, з якої видно лише руку та кисть. Над головою майорить японська шабля, червона від крові жертви. Візуальний образ скульптурної композиції «Катастрофа стародавнього міста» доповнює «міст історії», що перетинає напівпоховане тіло жертви Нанкінської різанини [2, с. 81].

Архітектурний дизайн музею зразка 2007 р. надав місцю трагедії величчю та монументальності. Якщо в першому, горизонтальному, дизайні музею місце було ледь видимим у навколишньому вуличному ландшафті міста, то реконструкція зробила його набагато помітнішим. Новий дизайн меморіального місця надав музею масштаб, фасад нової виставкової зали поєднано з алеєю скульптур, що відображають численні жертви Нанкінської різанини, найвидиміша з них – мати з бездиханним тілом своєї дитини на руках. Висота цієї скульптури співмірна з висотою стіни виставкової зали. Така монументалізація до певної міри знерухоплює соціальну життєздатність пам'яті. Величезні масштаби меморіалу можуть насправді віддалити відвідувачів від страждань і травм історії, роблячи їхні зв'язки з минулим менш інтимними і, отже, менш сильними. І хоча в новому дизайні меморіального комплексу центральна частина залишилася за меморіальною залогою, додані архітектурно-паркові простори (велика площа для церемоній, парк миру із зеленими деревами) змінюють акценти у загальному сприйнятті місця. Відвідувачі цього простору мають «прочитати» замислену символічність політики пам'яті про трагедію в перспективі загальної оптимістичності в баченні майбутньої історії Китаю. Символічна мирна візія майбутнього відображена в Парку миру, там встановлено 30-метрову скульптурну композицію з білого мармуру: мати та син тримають голубів, символів миру.

У 2015 році було відкрито філію Меморіальної зали різанини в Нанкіні – Музей місця «комфортних станцій» Ліцзян (Nanjing Museum of the Site of Lijxiang «Comfort Stations») [3], де відкрито демонструється історія жертв сексуального рабства та насильства. Філія Нанкінського музею розміщена на історичній локації, де японськими військовими була організована система «жінок для розради». Нанкінський музей на місці станцій комфорту Ліцзян складається з восьми історичних будівель, що належать до періоду Китайської Республіки (1912–1949). Це двоповерхові муровані та дерев'яні будівлі, відомі під загальною назвою «Нове село Пуцін», вони були побудовані генерал-майором Гоміндана Ян Чуньпу в 1935–1937 рр. Після того як японські війська окупували Нанкін, будинки були перетворили на «станції»: Shinonome Comfort та Kokuono Comfort [3]. Самі споруди цього музею є важливим доказом порушення прав жінок. У 2003 році жертва з Кореї на ім'я Янгсім Парк ідентифікувала кімнату № 19 як місце, де вона насильно утримувалася японськими військовими в сексуальному рабстві. У 2014 р. муніципалітет Нанкіна визнав ці будинки культурно-історичною спадщиною, а потім виконав роботи з консервації об'єкта. У 2015 р. на місці «станцій комфорту» Ліцзян відкрилася філія Нанкінського музею. Символічним мотивом музею стали «сльози», у дизайні музею є «стіна сліз», «земля сліз», «дорога сліз», «сльози мовчання» та «статуетка нескінченних сліз».

Щодо представленості жертв у дизайні Меморіальної зали жертв Нанкінської різанини: є стіна зі списком жертв, відома як «Стіна плачу» (її спроектував професор Цзі Кан, академік Китайської академії наук). Щоб полегшити відвідувачам пошук загиблих у списку, перед стіною встановлено електронну систему запитів. В електронній системі всі списки загиблих представлені з «просторовою прив'язкою» (залежно від розташування напису імені жертви на стіні), це дає змогу відвідувачам швидко зорієнтуватися та знайти ім'я жертви на «Стіні плачу». Також у меморіальній залі розміщено «стіну архіву» зі свідченнями жертв Нанкінської різанини, тих, що вижили, і свідків війни (усього понад 12 000). Для кращого висвітлення трагічної події застосовано такий естетичний прийом: чорним позначено жертв (9620); синім – тих, хто вижив (2663), сірим – іноземців і ветеранів японської армії (142). У виставковій залі відвідувачі читають текст, закарбований великими літерами: «пам'ятати історію, а не ненависть», автор цього вислову – Лі Сюїн, якому вдалося вижити в Нанкінській різанині.

У Меморіальній залі демонструються візуальні докази – понад 800 історичних фотографій, у тому числі насильства. Експерти відмічають надмірність у використанні таких фотографій. В експозиціях є численні фотографії оголених жінок – жертв сексуального насильства,

наприклад, в музеї «комфортних станцій» Ліцзяна фото оголеної жертви Пак Йон Сім демонструється чотири рази [4, с. 73]. У сучасному музеєзнавстві розгорнута широка дискусія, у який спосіб музеї включають або виключають фотографії звірств, а також те, як такі фотографії демонструються. У багатьох музеях жертви, зображені на фотографіях, не персоніфіковані, їх імена не зазначені в текстових коментарях до фото. Часто такі фото експонуються у значно збільшеному форматі, і навіть як фото-шпалери, як візуальне тло для музейних експонатів. Таке використання історичних фото більшою мірою відіграє роль естетичного артефакту, ніж доказу.

Естетика меморіальної зали в Нанкіні покликана артикулювати «непромовлене зло», дискурс віктимності представлено передусім фотографічними доказами звірств. Під час реконструкції меморіальної зали у 2000-х роках, у музейний простір були включені також фотопортрети тих, хто вижив, зроблені сучасними фотохудожниками, і приватні фото жертв. Важливо, що на приватних фотографіях жертви представлені так, як вони того хотіли себе представити, на відміну від фото, зроблених злочинцями, які зобразили їх у принизливому стані, можливо, за секунди до їх вбивства. Демонстрація принизливих фото в музейних експозиціях може утворювати вторинний дискурс віктимізації жертв. У 2005 р. у меморіальній залі було створено окрему секцію про жертву – дослідницю Нанкінської трагедії Айріс Чайнг (яка покінчила життя самогубством у 2004 р. через переслідування за опубліковану історію про «забутий Голокост») [5]).

Експерти пояснюють естетичні трансформації меморіальної зали Нанкінської різанини у напрямі зосередження уваги на окремих жертвах, їхніх біографіях, свідченнях, біографічних предметах впливом глобальної традиції музеалізації Голокосту (Меморіальний музей Голокосту США та Яд Вашем в Ізраїлі) [4]. Візуальна культура меморіалізації Нанкінської різанини потребує подальшої рефлексії та вироблення прийомів музеалізації щодо способів репрезентації насильства, що наслідують універсальну моральну орієнтацію на гуманістичну візію страждань жертв війни.

Література:

1. Bailliot M. Нанкінська різанина. Страшний епізод китайсько-японської війни. E-Book: 50Minutes.com, 2023.
2. Фесенко Г. Г. Нанкін: естетика пам'яті міста про жертв японсько-китайської війни (1937–1945). VI конгрес сходовознавців: збірник матеріалів, м. Київ, 3 грудня 2022 року. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського; Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 79–83.

3. Introduction to the Site of Nanjing Lijixiang Comfort Station. Nanjing Museum of the Site of Lijixiang “Comfort Stations”. <http://www.19371213.com.cn/en/lijixiang/introduction/>.

4. Radonić, L. Displaying Violence in Memorial Museums – Reflections on the Use of Photographs. *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*. 2023. №34(1). P. 59–84.

5. Chang I. *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War II* / 1st ed. New York, NY: Basic Books, 1997. 290 p.